

Upptäck det historiska odlingslandskapet

MELLAN BÖG OCH VÄSBY

– bilder från odlad bygd

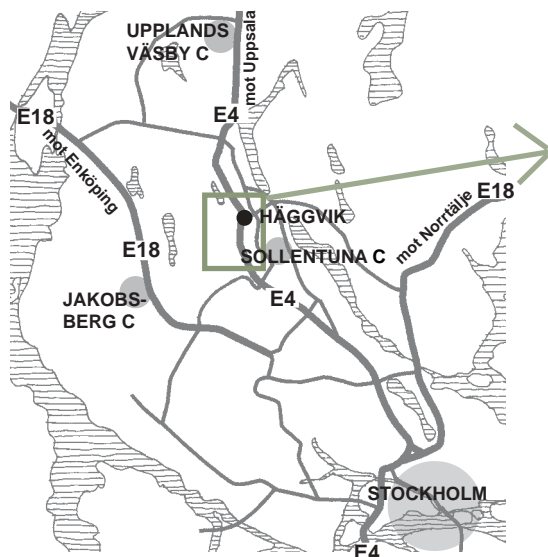
SOLLENTUNA
KOMMUN

Vägvisare

Gårdarna Bög och Väsby ligger strax väster om Häggviksavfarten på E4:an. Kör Bagarbyvägen och sväng upp Knistavägen, fortsatt under E4:an och sedan höger och följ Norra Kolonnvägens förlängning norrut!

Från pendeltågsstationen i Häggvik är det cirka 20 minuters promenad till Bögs gård.

Innehåll

Inledning	3
Bögs gård	4
Mellan Bög och Väsby	8
Väsby	12
Gamla byplatsen – Wässby	16
Översikt	18
Åker	20
Hamlade träd	24
Äng	26
Betesmark	30
Floras Trädgård	32
Kort presentation	34
Fotograferna	35

Foldern är utgiven av Sollentuna kommun 2006.

Sollentuna kommun har fått bidrag från Länsstyrelsen för **Lokala naturvårds satsningar**.

Skötseln av landskapet och produktionen av denna folder delfinansieras genom bidraget.

Text: Rikard Dahlén och Olof Lundkvist.
Fotografier: Serkan Günes och Can Burcin Sahin.
Layout: Monica Eriksson, Illume.
Tryckning: Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB.
Foto omslag fram och bak: Can Burcin Sahin.

Det historiska odlingslandskapet

MELLAN BÖG OCH VÄSBY

Bönders bruk av jorden genom årtusenden har skapat ett omväxlande landskap med en mosaik av olika miljöer. Den varierade naturen innehåller en rik flora och fauna som ger markerna liv och färg. Många växter och djur är idag hotade när den gamla odlingsbygden är på väg att försvinna. I det historiska odlingslandskapet mellan Bög och Väsby kan flera av dessa växter och djur leva kvar. Här kan den biologiska mångfalden bevaras. I området finns spår från människans bruk av marken genom tiderna.

Denna skrift vill ge dig inspiration att besöka och hitta egna vägar i landskapet mellan Bög och Väsby. Flygbilderna ger en uppfattning om hur biotoperna är fördelade i landskapet och närbilderna visar detaljer av enskilda växter och djur. Upptäck mångfalden i bondens landskap! Här finns artrika slätterängar, blommande vägrenar, ett rikt fågelliv i gamla fuktiga slättermarker, åkrar med ovanliga åkerogräs samt beteshagar med blommande örter och buskar.

Följ året i de ålderdomliga markerna. Välkommen till Bög och Väsby och den historiska skötseln som håller landskapet levande. Vid flera tillfällen under året bjuds allmänheten in att delta, till exempel vid fagning, slätter, hamling och skörd. Upplev en lantlig atmosfär i storstadens närhet!

*Historiskt
Odlingslandskap
mellan Bög och Väsby*

Bögs gård

Järnåldersgravfält vid gården visar att platsen har varit bebodd redan under järnåldern. Gårdsnamnet är känt från 1350. Huvudbyggnaden är från 1600-talet. Namnet Bög kan härledas ur ordet böj. Den gamla vägen fram till gården kommer från söder och gör framför gården en skarp böj mot väster och Väsby.

Bögs gård med sjön Ravalen i norr. Foto: Can Burcin Sahin

Åkrarna vid Bög har en ålderdomlig karaktär med många små åkerytor, åkerholmar och bevarade diken. De olika småmiljöerna är värdefulla för växter och djur. Här finns också flera fornlämningar.

Markerna kring Bög och Väsby brukas idag av arrendatorn vid Bögs gård. Jordbruket bedrivs med stor hänsyn till landskapets naturvärden och de historiska spåren. Gårdsmiljön skapar goda livsbetingelser för vissa arter. Ladusvala och gråsparv hittar här bra häckningsplatser.

Gråsparv häckar under takpannorna. Foto: Can Burcin Sahin

Ett variationsrikt åkerlandskap söder om Bögs gård. Foto: Can Burcin Sahin

Järnåldersgravfält vid Bögs gård. Foto: Can Burcin Sahin

Islandshästar håller gravfältet välbetat. Foto: Can Burcin Sahin

Under bronsåldern och en bit in i järnåldern var sjön Ravalen en del av sjösystemet där Edsviken, Norrviken och Edssjön skapade en vattenväg norrut.

Alldeles väster om gårdens byggnader ligger det gamla gårdsgravfältet från yngre järnåldern. Gravfältet innehåller cirka 30 gravar. Här finns treuddar, stensättningar och rösen.

Genom ett kontinuerligt bete har en rik torrbacksflora utvecklats med backnejlika, liten blåklocka och backsmörblomma. Från gravfältets topp har man en fin utsikt över odlingsmarkerna kring gården.

Backnejlika. Foto: Serkan Günes

Mandelblomma. Foto: Serkan Günes

Bögs gamla starräng hålls öppen av betande kor. Foto: Can Burcin Sahin

I sänkan öster om gården ligger den historiska starräng som förr var gårdens viktigaste slättermark. Idag är slätten ersatt av bete. Våtmarken har en stor betydelse för häckande fåglar och lekande groddjur.

Ett kafé ligger nedanför Bögs gård, vid entrén till det historiska landskapet. Här finns foldrar, kartor och information om aktiviteter. Vid Bögs gård finns en visningsverksamhet som tar emot barngrupper. Här kan barnen träffa bondgårdens olika djur.

Helenas kafé. Foto: Can Burcin Sahin

Mellan Bög och Väsby

Beteshagar och åkrar mellan gårdarna. Väsby gård i förgrunden. Foto: Can Burcin Sahin

Historiska kartor från år 1636 och år 1811 visar många värdefulla detaljer om markernas tidigare användning. Huvuddragen i landskapet är väl bevarade än idag. Den gamla vägen leder vandraren genom det historiska landskapet från Bög till Väsby. Stora delar av vägen har samma sträckning som under medeltiden.

Grusvägen passerar det historiska odlingslandskapets olika miljöer med åkrar, ängar, betade hagar, hamlade träd, öppna diken och en slingrande bäck. Från bronsåldern och järnåldern finns lämningar efter de tidiga invånarna. Intill vägen kan man hitta boplatterrasser, fossila åkrar, stensträngar, gravfält och skålgropar.

Det småskaliga landskapet innehåller många biotoper som är värdefulla för växter och djur. Miljöer som har skapats av människans mångåriga brukande av marken.

Liten historisk åker som idag betas av kor. Foto: Can Burcin Sahin

Blåsippa. Foto: Serkan Günes

Stare. Foto: Serkan Günes

Norr om odlingsmarken tar skogen vid. Foto: Can Burcin Sahin

Stensträngar från järnåldern är rester av forntida stängsel.

Foto: Serkan Günes

Vägkanter, åkerrenar och diken hyser en stor mångfald av blommande örter. Slätter av vägrenar och dikesrenar har skapat värdefulla miljöer för slätterängens växter. I kanterna av grusvägarna trivs torrbackens växter. I hjulspåren på brukningsvägar över åkermarken växer många ettåriga växter. De öppna diken är miljöer för våtmarksväxter och här söker grodor, smådjur och fåglar mat och skydd. Vägrenar och dikeskanter är också viktiga spridningsvägar för odlingslandskapets växter och djur.

Vägrenarna är värdefulla miljöer för odlingslandskapets växter. Foto: Can Burcin Sahin

Brukningväg genom åker.

Foto: Serkan Günes

Johannesört. Foto: Serkan Günes

Väsby gård

Väsby nämns första gången i text år 1444. Byn bestod fram till slutet av 1800-talet av två gårdar. 1897 stod den nya mangårdsbyggnaden färdig söder om den gamla byplatsen. Samtidigt byggdes också den nya stora ladugården med plats för djur, foder och redskap under samma tak. Den ersatte den gamla byns karaktär med många hus, ett för varje funktion.

Väsby gård med gamla byplatsen i förgrunden. Foto: Can Burcin Sahin

Väsby gård är idag en samlingsplats för skötsel, aktiviteter och information i det historiska landskapet. Floras Trädgård som sprider kunskap om odlingslandskapets värden ligger intill gården.

Byns historiska slättermark ligger söder om gården. Idag hålls den öppen av Highland cattle och är en våtmark med ett rikt fågelliv.

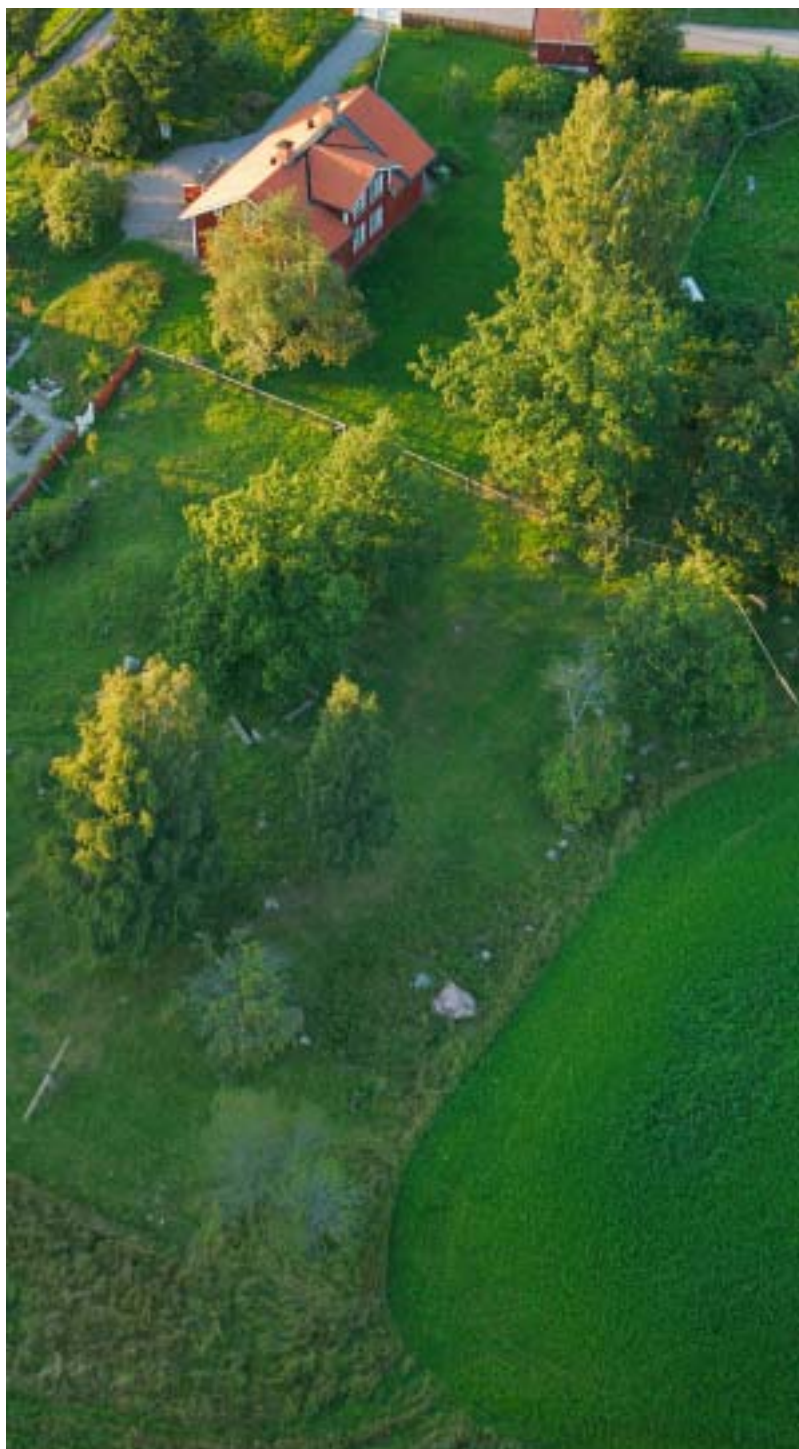
Sädessärila. Foto: Can Burcin Sahin

Hästar används i arbetet. Foto: Can Burcin Sahin

Väsby gård med Floras Trädgård och våtmark i söder. Foto: Can Burcin Sahin

Järnåldersgravfält söder om Väsby gård. Foto: Can Burcin Sahin

Fornlämningarna berättar om områdets tidiga jordbrukare. Gravfältet vid Väsby innehåller några tydliga högar och stensättningar. På höjden alldeles norr om gården ligger en stensättning som kan vara från bronsåldern. Vid den gamla byplatsen finns skålgropar i en berghäll. Lite längre norrut finns en fornborg från järnåldern. På västra sidan av borgen kan man se resterna av två skyddsvallar. Den andra sidan stupar brant ned mot öster.

På gravfälten finns också värdefulla miljöer för odlingslandskapets växter och djur. De har hållits öppna under mycket lång tid. Det sällsynta pukvetet växer på gravfältet vid Väsby.

Pukvete. Foto: Serkan Günes

Korna som håller landskapet öppet har sina moderna vinterstallar intill den gamla ladugården från slutet av 1800-talet.

Naturskolan ligger i lokaler som militären använde fram till slutet av 1960-talet. Naturskolan sprider kunskap om naturen i naturen. I odlingslandskapet får skolklasser undersöka och lära sig mer om områdets växter och djur. De får även vara med i arbetet med områdets historiska skötsel. Naturskolan ordnar också kurser för lärare och andra intresserade grupper.

Vid Väsby gård finns även en raststuga och Naturkaféet. Här finns foldrar, kartor och information om aktiviteter i landskapet.

Raststuga, Naturkafé och Naturskola. Foto: Can Burcin Sahin

Väsby gård. De moderna vinterstallarna i borte delen av bilden Foto: Can Burcin Sahin

Gamla byplatsen – Wässby

Från medeltiden fram till slutet av 1800-talet låg byn i en sydsluttning ovan åkrar och ängar. Idag syns rader av stenar från grunderna till husen. Byns läge var väl vald med väl-dränerad mark som inte kunde användas till åker eller äng. I kanten av byplatsen finns en källa som än idag ger vatten. Den övergivna byplatsen har under lång tid betats av kor.

De betande djuren gör att husgrunderna syns väl. Foto: Can Burcin Sahin

Väsby framträder tydligt på lantmäterikartan från år 1811. Byns bebyggelse ligger på varsin sida om vägen i centrum av kartbilden. Nära husen finns flera kålgårdar för odling av grönsaker. Inägomarkerna breder ut sig runt byn med beteshagar på den ena sidan och åkrar och ängar på den andra. Utmarkens skog och stora skogsbeteshagar ligger utanför byns inägomark. Från byn drevs korna ut till skogsbete på utmarken genom en fägata omgärdad med en gärdesgård.

Wäsby på lantmäterikarta från år 1811.

Gamla byplatsen i förgrunden.

Foto: Can Burcin Sahin

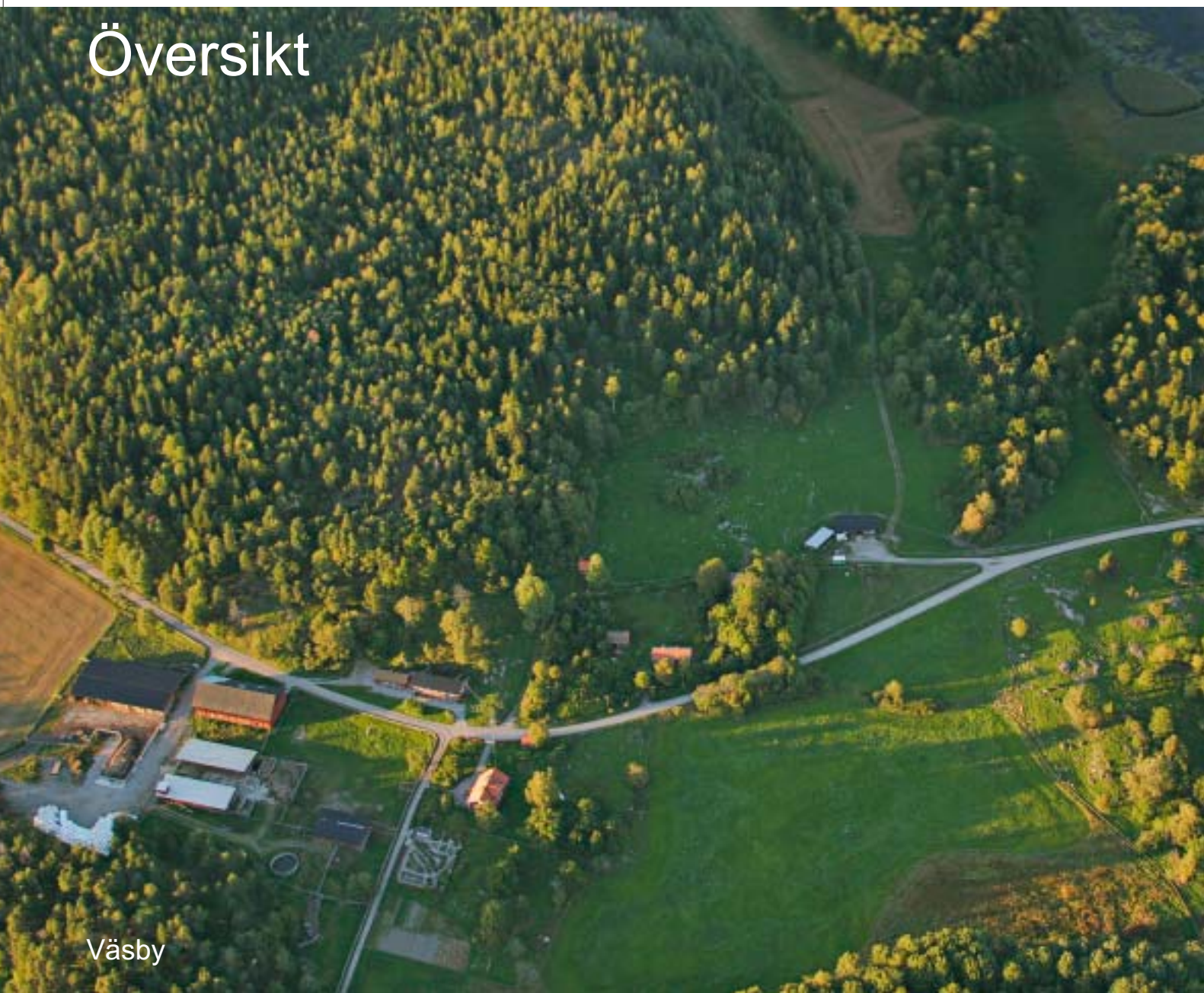

Färgkulla. Foto: Can Burcin Sahin

Smultron. Foto: Serkan Günes

Översikt

Väsby

Mellan Böge och Väsby finns ett väl bevarat historiskt odlingslandskap. Fossila åkrar visar var bronsålderns bönder tog upp de första odlingarna. Fornborgar, gravfält, stensträngar, boplatser och åkrar vittnar om järnålderns brukare.

Ett småskaligt jordbruk bedrivs fortfarande i området. Människans bruk av marken genom årtusenden har skapat ett rikt odlingslandskap med stor omväxling och många småbiotoper som formats av åkerbruk, bete och slätter.

Bög

Foto: Can Burcin Sahin

Många växter och djur är beroende av landskapets miljöer och hävd. Hela landskapet sköts med stor hänsyn till natur- och kulturvärden. Här finns goda förutsättningar för en rik biologisk mångfald.

På utvalda platser sker jordbruket med gamla metoder: "rätt sak på rätt plats på rätt tid och med rätt metod". Odlingslandskapet mellan Bög och Väsby är ett levande historiskt dokument.

Åker

Åkrarna lög på den mer lättbrukade marken nära gården. Åkerlandskapet mellan Bög och Väsby har kvar många detaljer från äldre brukningssystem. En mångfald av åkerholmar, öppna diken, brukningsvägar och olika grödor ger goda förutsättningar för ett rikt växt- och djurliv. Åkerholmar och bryn runt åkrarna innehåller buskar och träd med bär och frukter som människan förr tog tillvara. Idag är de värdefulla för odlingslandskapets djur.

Åkrarna innehåller många småmiljöer som är värdefulla för växter och djur. Foto: Can Burcin Sahin

Harvning av tvåsädessäker vid Bög. Foto: Can Burcin Sahin

Ladusvala över sädesfält. Foto: Can Burcin Sahin

Blåklint blommor i åkern. Foto: Serkan Günes

Åkerholme. Foto: Can Burcin Sahin

Ett varierat åkerlandskap. Foto: Can Burcin Sahin

Tväsädesåker söder om Bögs gård på historiskt rätt plats. Foto: Can Burcin Sahin

Rågen skördas med lie. Foto: Serkan Günes

Kärvarna träs upp på krakstörrar. Foto: Serkan Günes

Från början av medeltiden fram till slutet av 1800-talet har åkrarna vid Bög och Väsby odlats i tvåsåde, där halva åkerarealen växelsvis odlades eller låg i träda. På åkern odlades grödor till gårdens folk.

På en del av åkern söder om Bög har historiskt åkerbruk återupptagits på rätt plats enligt lantmäterikartan från 1636. Till utsäde används gamla lantsorter. Här får äldre åkerogräs som klätt, råglosta och kornvallmo en möjlighet att överleva i en naturlig miljö. Åkern brukas på gammalt sätt med hästdragna redskap. Det äldre åkerbruket är en av de aktiviteter som intresserade bjuds in att delta i.

Rådjur. Foto: Can Burcin Sahin

Kärrgräshoppor. Foto: Serkan Günes

Kornvallmo. Foto: Serkan Günes

Hamlade träd

Hamlade träd var karaktäristiskt för det gamla landskapet fram till andra hälften av 1800-talet. Träden stod spridda i landskapet, på ängsmark, i beteshagar, på åkerholmar och i skogsbryn. Vid hamlingen skar man av lövbärande kvistar som torkades för att ges som foder till gårdens djur under vintern. Genom de hamlade träden kunde samma mark ge foder på två nivåer. Gräs och örter blev sommarfoder genom bete och trädens löv blev vinterfoder genom lövtäkt.

Foto: Serkan Günes

För fåglar och andra djur är de hamlade träden "buskar på stam" som ger mat och skydd. De hamlade träden blir mycket gamla och har murken ved och håligheter som uppskattas av fåglar och småkryp.

Mellan Bög och Väsby finns ett stort antal lövträd som hamlas. I augusti bjuds reservatets besökare in att delta i arbetet och föra den gamla bondekunskapen vidare.

Lövkniiv. Foto: Can Burcin Sahin

Stare vid bohål. Foto: Can Burcin Sahin

Hamling av ask. Foto: Serkan Günes

Grenarna binds ihop till kärvar. Foto: Can Burcin Sahin

Äng

Bög och Väsby hade sina största slätterängar i våtmarkerna kring gårdarna. De ängarna fick sin näring från översvämningarna på våren. Ett gammalt talesätt säger att "äng är åkers moder". Ängen gav vinterfoder till gårdens djur. När djuren stod inne under vintern togs gödseln från djuren tillvara och kunde sedan användas på åkern. Ängen gav på det sättet näring till åkern.

Starrängen öster om Bög. Foton: Can Burcin Sahin

Främre kärret var Väsby's stora slättermark.

Bögs starräng gav enligt 1636 års karta 28 hölass. Arealen ängsmark var alltid större än åkerarealen. En gård behövde 3-4 gånger mer ängsmark än åkermark. Ängarna gav förutom foder även landskapet ett rikt biologiskt innehåll.

Idag har lien ersatts av betande djur i många slåttermarker. De återskapade fuktiga ängsmarkerna ger god tillgång till föda och skydd för häckande fåglar. Här har olika groddjur också bra miljöer för sin fortplantning. Vid de återskapade våtmarkerna kan man under våren åter uppleva de gamla slåttermarkernas intensiva djurliv.

Väsby hade också ängar ned mot Ravalen. Foto: Can Burcin Sahin

Häger. Foto: Can Burcin Sahin

Brun kärrhök med byte. Foto: Can Burcin Sahin

Flickslända. Foto: Serkan Günes

Slåttern var förr i tiden sommarens höjdpunkt. Slåtterdagarna började tidigt när daggen ännu låg kvar i gräset. Slätterkarlarna slog av gräset med lie. Gräset fick sedan ligga och torka innan det räfsades ihop av kvinnorna. Därefter lades höet upp i volmar där torkningen fortsatte. När höet var torrt kördes det hem till gården.

Vid Väsby gård arrangerar vi varje sommar slätterdagar där vi lär ut konsten att slå med lie. I doften av nyslaget hö dukar vi upp en gemen-

Ängshöet körs till höskullen. Foto: Serkan Günes

Slätterdag vid Väsby augusti 2005. Foto: Serkan Günes

sam kaffekorg. Liksom förr är slättern idag ett bra tillfälle att njuta av naturens skönhet. Samtidigt som vi värnar ängens växter och djur håller vi också liv i den gamla bondekulturen.

Ängsmarkerna har en stor artrikedom av växter och djur. Här finns många av folkvisans och diktens blommande växter. Slätter med lie är en förutsättning för att den artrika ängen ska bestå. Genom den årliga slättern får inte några konkurrensstarka växter möjlighet att ta över ängen. Före slättern möts man av olika blommande örter och gräs. Här finns upp till 50 arter per kvadratmeter. Mångfalden av växter ger också slättermarken ett rikt djurliv. Varje växtart lockar till sig ett stort antal insektsarter.

Silverstreckad pärlemorfjäril. Foto: Can Burcin Sahin

Lieslätter. Foto: Can Burcin Sahin

Lien måste hållas vass. Foto: Serkan Günes

Stor blåklocka. Foto: Can Burcin Sahin

Betesmark

De största betesmarkerna hade byn i skogen. Här gick djuren på utmarksbete. Åkrar och ängar runt byn var inhägnade så att betesdjuren inte kom åt den växande grödan. Efter skörd och slåtter kunde djuren få beta här. Kring byn på inägomarken fanns också några hagar. De var oftast torra marker som inte kunde odlas upp eller nyttjas som äng. Här gick de djur man ville ha nära gården, t ex hästar, oxar och kalvar.

Gullviva. Foto: Serkan Günes

Betesmarken mellan Bög och Väsby är markerad som hage på kartan från 1811. Foto: Can Burcin Sahin

Roslagsfår. Foto: Can Burcin Sahin

Highland cattle. Foto: Can Burcin Sahin

Vanlig padda. Foto: Can Burcin Sahin

Tofsvipa. Foto: Serkan Günes

Strandbete vid Ravalen. Foto: Can Burcin Sahin

Betande djur är förutsättningen för att bibehålla det gamla odlingslandskapets marker öppna. Många småkryp är specialister på miljöerna i beteshagen. Vissa skalbaggar lever i kodynga och några steklar uppskattar hårt trampade ytor på marken. På de torrare betesmarkerna finns ofta enstaka träd och ett stort antal olika taggiga buskar. Här kan det öppna landskapets fåglar som törnskata, törnsångare och gulspurv hitta skyddade boplatser.

I fuktiga betesmarker utvecklas en blå bärd av vatten mellan fastmarken och sjöns vassar. Här söker småkryp, grodor och fåglar föda. På våren hörs grodornas spel från vattnet. Tofsvipan har kommit tillbaka som häckfågel till flera våtmarker där betet har återupptagits.

Floras Trädgård

Floras Trädgård vid Väsby gård sprider kunskap om odlingslandskapet och dess vilda och odlade växter. Trädgården är en samlingsplats för informationen kring det historiska landskapet. Vid trädgården finns en allmogeåker med åkerns växter odlade i en 7-årig växtföljd från 1890-talet enligt arrendekontraktet för Väsby gård. Växtföljden innehöll odling av spannmål, vallodling och träda. Den ersatte det äldre systemet med tvåsädesbruk.

Väsby gård, Floras Trädgård och allmogeåker. Foto: Can Burcin Sahin

I Floras Trädgård visas växter som har funnits i människans närhet under olika tider, från forntid fram till idag. Trädgårdens 200 växter är grupperade efter växtmiljö. Här kan besökare lära känna växterna inför egna blomstervandringar i omgivningen.

En del av växterna som var vanliga förr är idag hotade. Trädgårdens växter är ett levande kulturarv och en genbank som kompletterar hembygds-
gårdarnas byggnader och museernas samlingar.

Nässelfjäril. Foto: Serkan Günes

Käringtand. Foto: Serkan Günes

Blåklint. Foto: Serkan Günes

Vallmo. Foto: Serkan Günes

Riddarsporre. Foto: Serkan Günes

Floras Trädgård. Foto: Can Burcin Sahin

Kort presentation

Syftet med arbetet i det historiska odlingslandskapet är att visa det landskap som formats av människan under lång tid. Här finns spår av människans bruk och ett rikt växt- och djurliv. Mellan Bögs gård och Väsby gård är odlingslandskapets historia väl bevarad. I odlingslandskapet går naturvård och kulturmiljövård hand i hand. Många av dagens hotade växter och djur är beroende av det gamla kulturlandskapet. Genom att använda de äldre skötselmetoderna hålls gammal bondekunskap levande.

Vi bedriver traditionellt ängsbruk med lieslätter på gammal slättermark och på en åker som förr brukats i tvåsåde har åkerbruket återupptagits med hästdragna redskap. I allmogeåkern visas en 7-årig växtföljd med gamla grödor och åkerogräs. I hagarna går får, kor och hästar på bete. Flera träd i odlingslandskapet hamlas för att som förr ge lövfoder till gårdens djur. Skötseln följer de historiska gränserna och vi har stor hjälp av lokala historiska dokument och gamla kartor från 1600-talet och framåt.

Tack vare Länsstyrelsens bidrag för lokala naturvårdssatsningar kan vi hålla en hög ambitionsnivå i skötseln. I projektet samarbetar vi med Hembygdsföreningen och Naturskyddsföreningen. Vi erbjuder visningar och skötselaktiviteter för att sprida kunskap och erfarenheter.

Landskapet är idag ett uppskattat besöksmål. Förskolegrupper, skolgrupper, föreningar, familjer med flera kan uppleva ett älderdomligt landskap i storstadens närhet. Här kan man sitta i en backe och njuta av den lantliga atmosfären. Här finns detaljer att upptäcka för den specialintresserade.

Mer information om spåren i landskapet finns i ett 24-sidigt häfte *"Historiskt Odlingslandskap mellan Bög och Väsby"*. I området är flera informationsskyltar uppsatta. Information om området och årets aktiviteter finns också på kommunens webbplats, www.sollentuna.se/natur

Historiskt
Odlingslandskap
mellan Bög och Väsby

För mer information ta kontakt med:

Rikard Dahlén eller Olof Lundkvist

Sollentuna kommun/Naturvård

Väsby gård, 191 62 Sollentuna, tel 08 - 96 43 70.

Fotograferna

Can Burcin Sahin

- jobbar som naturfotograf med flyg- och undervattensfotografering som specialitet.
- tar originella flyg- och naturbilder med spännande vinklar och vacker färgsättning.
- flyger skärmflygning med ryggsäcks-motor en så kallad paramotor, lämplig vid flygfotografering av naturområden från låg höjd.

Can Burcin Sahin
LCProBild
+46 (0) 70 76 75 796
lcprobild@bredband.net
www.lcprobild.se

Serkan Günes

- är född 1980 i Istanbul och är sedan år 2000 bosatt i Stockholm.
- har naturen – såväl landskap, växter, djur och detaljer som favoritmotiv.
- har under de senaste åren arbetat med bildbyråer och diverse projekt.

Serkan Günes
Serkan Günes Photography
+46 (0) 70 739 80 54
info@serkangunes.com
www.serkangunes.com

SOLLENTUNA
KOMMUN

*Historiskt
Odlingslandskap
mellan Bög och Väsby*